

"APOLİTİK" MİZAH TARTIŞMALARINA TARİHSEL BİR BAKIŞ

M. Bilal ARIK*

The Historical Approach to the Argue of Apolitic Humour

Politic criticism, from first day to today, has been very important opposition way in Turkey. But, especially, since 1980, Turkish society has gone away from politics; so it was affected humour a lot, because, there is a very close relation between society and humour. On this article, it is suggested that, the reason of the distance between politics and humour, is social change and the result of progress of caricature and humour.

Key Words: Politic, humour, social change

.....

"Sanat yaşam tanığıdır, dışavurumu değil"
Anton Cehov (Makal, 1995:114)

Politik eleştiri,başlangıcından günümüze Türk mizahının en önemli işlevi olarak var olmuştur. Politik eleştiri olanaklarının çok azaldığı 1923-1945 dönemi hariç, 80'li yılların başına kadar, politik

* Araş. Gör. Dr. , İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

mücadele alanında mizahın önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Fakat, özellikle 1980'den sonra, toplumsal değişimin paralelinde, toplumdaki apolitikleşmeye mizah da eşlik etmiş, bu da mizahın politikadan uzaklaşmasına yol açmıştır. Mizah içinden çıktığı toplumun gerçeklerinden kendini üretir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel tezi, mizahtaki politikleşmenin toplumsal değişimin bir sonucu olduğu ve 70'lerden başlayan mizahtaki yeni oluşumların, gündelik hayat eleştirisine doğru evrilerek bu günkü "apolitik" mizahı temellendirdiği yönündedir.

Tarih boyunca, dünyanın her yerinde mizah ile siyaset sürekli ilişki içerisinde. Siyaset mizahı besleyen ana damarların en önemlilerinden biridir. Ülkemizde bu etkileşim daha da yoğun bir şekilde gerçekleşmekte, hatta bizde mizah "her tanımlamanın da önünde", yönetimle halk arasındaki ilişkide, halkın can simitlerinden biri olmuştur. Özellikle yönetenler-yönetilenler ilişkisi açısından, çelişkilerle dolu bir ülke olmamız nedeniyle de, Türkiye'de de siyasal mizah geleneği son derece başarılı ve işlevseldir.

Mizah bu yönüyle, iktidarlara halk arasında yönetilenlerin lehine bir rahatlama, bir haksızlıklara karşılık verme yöntemidir. Toplum içerisinde haksızlıklar, adaletsizlikler arttığı oranda, mizah da toplumun atar damarı olarak hızlanır, daha aktif hale gelir. Özellikle, şeffaf olmayan, yalanlarla güçlendirilmiş yönetimlerde mizah, toplumsal bir tepki, trajedinin içindeki komiği farketme farklılığı ile bezenmiş mutluluktur. Bunun için mizah yalanların üstüne doğrultulmuş projektör gibidir. Ama hangi mizah, elbetteki gerçekliğin yanındaki mizah.

Bu bakımdan mizahın ana ögesi siyaset ve yönetilen-yöneten ilişkisi olması kaçınılmazdır. "Siyaset bir toplumda, toplumun tümünün değil, bireylerin ve cemaatlerin çıkarları doğrultusunda yapılır. Yani bütüne karşı kısmiliğin dayatılması kavgasıdır. Benim veya biz'in çıkarlarının hepimizin çıkarlarından üstün olduğu varsayımına dayanır. Başka bir ifadeyle , herkesin en yüksek mutluluğu yönünde bir çaba olamaz, ancak ütopya olur veya gene başka bir anlatımla, optimal bir toplum refahı olmaz, maksimumu bireysel veya cemaatsel refahlar olur, siyaseti de mümkün kılan budur. Ama bütüne dayatılmak istenilen bu kısmilik, kendini, ideal, olması gereken başka türlü olanaksız biçiminde sergiler. Özü itibariyle bir egemenlik mücadelesi olan siyaset, başkalarının mutluluğu için yapılan bir fedakarlık, peygamberane bir eylem olarak sunulur. Mizah ise çelişkilerin saklanılmak istenirken açığa çıkmasından başka bir şey olmadığına göre siyaset bizatihi mizahtır.

Mizahtır, çünkü total söylemlerin arkasından , her seferinde kısmi duruşlar sırtır. Kendi ahlak anlayışını tüm topluma dayatmak isteyen kişi, bu ahlakın da , diğer tüm ahlaklar gibi, kısmi, tarihsel, öylesine geçici, koşullara bağlı olduğunu aklına bile getirmeden onu evrensel ve değişmez olarak sunar. Siyasetçi nitelemesi ve hele bizimki gibi ülkelerde, bununu bir meslek olduğuna insanların tümü tarafından iman edilmesi, spontone bir güldürüden başka ne olabilir? Siyaseti bir meslek, dolayısıyla öğrenilen, edinilen, temrin edilen, çıraklığından geçilen bir beceri saymak; onu, ancak becerebilenlerin tekelinde bir uzmanlık alanı saymak, siyasetsiz bir topluluğu olduğu kadar, gülünç bir yaşama tarzına ve bilgisine de delalet eder." (Kılıçbay, 1993)

Kısa Bir Tarihçe

Türk mizah geleneğinde karikatürün önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Sözlü kültürden, yazılı kültüre geçişle beraber gazete karikatürcülüğü ve mizah dergileri, televizyonun yaygınlaştığı 80'li yılların sonlarına değin ülkede kitlesel mizahın en önemli temsilcisi görünümündedir. Bu bağlamda, ülkemizdeki mizahın yönünü gazete ve dergilerden takip etmek, eldeki verilerin analizi bakımından doğru bir yol olacaktır. Türk mizahında çok seçkin edebiyatçıların ve tiyatrocuların katkısını gözardı etmek mümkün değildir, fakat tiyatro ve kitap okumanın ülkemizde, maalesef kitlesel bir karşılığı bulunmadığı için, bu çalışmada kapsam dışı bırakılmışlardır. Günümüz popüler mizahında özellikle mizah dergilerinin ve oralarda filizlenen anlayışlarının çok önemli ağırlığı vardır.*

Türk Karikatür geleneğinin başlangıcı, bağımsız ilk müstakil mizah gazetesi Diyojen'e (1870) dayanır. Theodor Kasap tarafından çıkartılan gazetenin ilk sayısında çıkış amacı, "hükümetin ve halkın sorunlarına değinilecek ve ülkemize yabancı olan şeylerle alay edilecektir" olarak belirlenirken, yönetici ve halk ikilemi daha yazılı mizahın başlangıcında kendini göstermektedir. Tanzimat Döneminden, Meşrutiyet'e, İstibdat'dan Kurtuluş Savaşı dönemine değin mizah ya hükümetin destekçisi, çoğu zamana da muhalifi olarak sürekli politikanın içerisinde varolmuş ve mizahın politik kimliği sürekli baskın olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından Marko Paşa mizah gazetesine kadar olan süreçte (1923-1945) mizah, yeni

* Ertem Eğilmez ekolüne, *Gırgır Dergisi'nin*, Yılmaz Erdoğan, Cem Yılmaz ekolüne *Limon* ve *Leman* dergisinin katkısı mizah tartışmalarında sık sık dile getirilen bir gerçektir. Şu an televizyonda gösterilen bir çok yerli mizah dizisinin ya da programının yaratıcıları da ağırlıklı olarak bu üç dergi ve çevresinden gelmektedir.

kurulan cumhuriyetin bekası için politik eleştiri yapmamış, belki de yapamamıştır.

Markopaşa Mizah gazetesi siyasi iktidara karşı uzun süren suskunluk ve korkaklık dönemini sona erdirmiş ve mizahçılar bu dönemde canları pahasına ağır bir politik mücadeleye girişmişlerdir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte bu kez ilişki ters çevrilmiş, besleme basın olarak tanımlanan basın kuruluşları ve elbette bazı mizah dergileri (özellikle Akbaba) hariç, bütün basın ve mizah dergileri (41.5, Tef, Dolmuş, Taş vb.) iktidara yönelik çok ciddi bir politik mücadeleye girmişlerdir. Demokrat Parti'nin çeşitli tartışmalara açık olan yönetim anlayışı basın tarafından sık sık eleştirilmekte ve mizah da bu politik eleştirilerin en sertini sergilemektedir. Bu Dönem aynı zamanda Türk Karikatür tarihinde "50 Kuşağı"*** olarak bilinen çok önemli bir karikatürcü kuşağının da ortaya çıkış zamanıdır. 50 Kuşağı sadece içerikleriyle değil, aynı zamanda biçim'e getirdikleri yeni yaklaşımlarla başarılı olmuştur. Bu dönem sonunda mizahçıların da çağırdığı "askeri yönetim" gelmiş ve Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir.

Askeri darbenin ardından Demokrat Partiyi eleştirme alışkanlığında olan mizahçılar önceleri eski devrin kalıntılarını o günlerde takılan adla, "kuyruklarda düşürülen iktidarın başı"ni eleştirmeye devam etmişse de, eski başarısını sürdürmemiş ve bu yolda yeniden yayına başlayan Tef Dergisi de etkili olamayıp ve kapanmak zorunda kalmıştır. (Oral, 1974)

*** Eflatun Nuri Erkoç, Sema Emiroğlu, Semih Balcıoğlu, Turhan Selçuk, Nehar Tüblek, Ali Ulvi Ersoy, Ferruh Doğan, Altan Erbulak, Bedri Koraman, Oğuz Aral, Yalçın Çetin, Tonguç Yaşar, Mistik, Suat Yalaz, Sinan, Hüseyin Mumcu, Sururi, Nihat Bali ve Şadi Dinççağ "50 Kuşağı"nın en önemli temsilcileridir.*

60'lı yıllar boyunca merkezi, halkı bilinçlendirme misyonuna sahip aydınına paralel olarak gelişen -gerektiğinde orduyu alkışlayan- mizah anlayışı 70'li yıllarla birlikte önemli bir parçalanmaya uğramıştır. Karikatür alanında bir kesim "kara mizaha" (mengeye sıkıştırılmış beyin) ve "devrimci/üçüncü dünyacı" mizaha ("Patronlar ploretaryaya karşı" ya da "göbekli emperyalizm yamalı elbiseli, bir deri bir kemik Türk köylüsüne karşı") yönelirken , bir başka kesim (Önce Salata, sonra Gırgır) toplumda yaşanan arzulara , tatminsizliklere , ilişkilere yönelmiştir. Bir başka deyişle mizah içinden "seçkin aydınlarını" ve "halkını" yaratmıştır. (Kentel, 1991) 70'lerden itibaren karikatür ve mizah bu üç alanda yoluna devam etmeye başlamıştır: Politik mizah, Kara Mizah ve Salata/Gırgır ekolü.

70'ler dönemin toplumsal koşullarına koşut olarak politik mizahın sesini en çok yükseltmeye çalıştığı yıllar olmuştur. Siyasi kutuplaşmalar karikatüre yansımış, "karikatür daha fazla bağırarak istemiş ve bu süreç sonunda son derece şekilci ve sloganik olmuştur. Belli simgeler çevresinde (kuş, tüfek, parmaklıklar, idam v.b.) yoğunlaşan karikatür, bir süre sonra tıkanış sürecine girmiştir." (Akyol, 1997)

Özetle 80'li yıllara değin, mizah 1923-45 dönemi hariç, politikayla içiçe olmuş, hatta politik mücadelenin sertleştiği dönemlerde ağırlıklı olarak siyasi iktidarlara karşı ciddi bir muhalefet sergilemiştir.

Gırgır Dergisinin Açılımları

1972 yılında yayın hayatına başlayan Gırgır Dergisi, günümüz popüler mizahının köklerinin dayandığı bir oluşumu işaret eder.

Dergi mizahın kitleleşmesinde ve mizahın yeni konumlanmasında en önemli köşe taşıdır. "İlk kez Adalet Partililer ve CHP'liler aynı karikatüre Gırgır okurken beraber gülmüşlerdir." (Öngören,1983:1448) Gırgır'ın çizerlerinin ve okurlarının çoğunluğunu gençler oluşturduğu için, gençliğin sorunları şimdiye kadar hiç olmadığı kadar Gırgır da yer bulmuştur. Asıl hedef okur kitle öğrencilerdi. Bu yüzden öğrenci sorunları, sınavlar, seçmen yaşının düşürülmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Gırgır'ın gençliğin ilgisini çekecek aktüalliteyle ilgisi hep üst seviyede olmuş, futbol, televizyon, müzik ve sinemada o gün ne gündemdeyse Gırgır'da konu yapılmıştır. Gırgırın dili ise argoya, gündelik konuşulan dile yakındır. Bu Öztürk Serengil veya Süavi Sualp tarzı mizah yaratmak için kullanılan yapay -ya da abartılmış bir dil değil, daha doğal, sokaktaki insana daha yakın bir gerçekliği işaret eder. Okuyucuyla kurulan bu sıcak ilişki politik olarak çeşitli göndermeler yapmaya kolaylık sağlamıştır.

Gırgır'ın kahramanları, erkek, fakir, cinsellik sorunları olan, uyanık geçinen ama orta zekalı, pek de yakışıklı olmayan tiplerdir. Yenik, bağımlı ve yönetilen konumdaki kahramanların tek kurtuluş olarak gördükleri yol zengin olabilmektir. Yaşadıklarını anlatırken okuyucuyla daha sıcak ilişki kurmalarını sağlayan bu doğallıklarıydı. Onlar kendi mahallelerini konu alıyorlardı. Küçük esnafları, güzel kızları, dulları, ev gezmelerini, bayramlarda el öpmeleri, kahveleri, toplu seyredilen milli maçları vs., kısaca gündelik yaşamı anlatıyorlardı.(Cantek,1996:214)

Dergi kapağında ve 3. Sayfasında politik eleştiriler yapıyor ama bunun dozu özellikle 80'den sonra yeni askeri darbenin de etkisiyle belli oranda tutuluyor, ağırlık gündelik hayatın eleştirisine

verilmiştir. Bu dönemde mizahçılar "sırça köşk"lerinden inmişler, kendi hayatlarını ve gündelik sorunların da mizahın nesnesi haline getirmişlerdir. Tekin Aral'ın ifadesiyle geçmişte mizah toplum için değil aydınlar için yapılıyordu. "Özellikle Gırgır'ın çıkışı mizahı toplumla özdeşleştirdi. O 'aydın icazetli' mizahı yok etti." (Aral, 1995: 499)Gırgırdaki seri üretimin yarattığı mizahın estetik değeri sorgulanabilir de olsa, mizahın başka bir düzlemde popülerleşmesine derginin çok önemli katkıları olmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi'nde Filizlenen Yeni Anlayış

Askeri darbenin ardından basında ciddi bir sansür ve otosansür dönemi başlamıştır. 12 Eylülün dayattığı politik suskunluk , sanat dergilerinin kısa süren altın çağını başlattı. Ve aydınlar , bir dolaylı politik tartışma yolu olarak, koşullar elverdiğince, gündelik yaşam kültürü üzerine yoğunlaştılar. (Kozanoğlu, 1991:42)

Cumhuriyet Gazetesinde Okay Gönensin'in yönetiminde toplanan bir gurup çizer, bant- karikatürle "gündelik hayat"ı bu dönemde alabildiğince sorgulayarak, karikatürü yeni alanlara taşıdılar. İsmail Gülgeç, Necdet Şen, Behiç Ak ve Piyale Madra, Kemal Gökhan Gürses, Kamil Masaracı ve Semih Poroy'dan oluşan ekip günlük hayatın eleştirisini farklı bir üslupla yorumlamışlardır.Değişen toplumun, gözden kaçan yorumunu değişen okura, son derece gösterişsiz ama içtenlikle sunan karikatürcüler, gazete karikatürünün bilinen soğuk, ciddi, politik ve hatta biraz kendini beğenmiş görünümünün dışında yepyeni bir görünüm sergilemişlerdir. Karikatür gazetelerde de artık yeni alanlara açılmıştır:

O sürecin önemli aktörlerinden Kemal Gökhan Gürses, dönemi şöyle değerlendirmektedir: "Kimi koku alarak, kimi bilerek gitti üzerine bu alanların. Gündelik hayattı bu. Kodlarla anlatılamaz. Atmosferi gerçekliğin tadlarıyla dolu ürünler içtenliğin göstergesiydi. Malzeme sıradan insandı. Malzeme, onun alışkanlıkları, ahlakı, dili, kültürüydü. Yeni görünümleiydi. Korkak, aptal, sessiz, yalnız, ukala, duyarsız, sinsî, küçük, gergin, saldırgan, tutucu, şikayetçi, tutarsız, ihbarcı, öngörüsüz, hoşgörüsüz, tarihsiz, niteleyici, vs... Tüm bu adlandırmaların ince bileşimleriyle yeni tip insanın eleştirisi. Aydın da olabilirdi bu insan. Onun diğerleriyle aynı noktaya gelmesine neden olan ortak kaderin altı kalınca çizildi. Yazı kullanıldı. Çekinmek boşunadır. Anlatımdır esas olan. Etkisiyle ölçülecek, içtenliğiyle onaylanacak anlatım! Yanlış anlaşılmasın: Karikatür hız ve hareket kazanmadı. Yeni alanlar kazandı. Bant-karikatürler geniş alanlarda kullanılır oldu: Hep daha fazla ve daha incelmış anlatımlar için değil. Ancak alışkanlıklar değişti. Ve politik portrelere yeniden döndüğünde 'gündelik hayatın eleştirisi' artık bu ağırlık hedefin yanındadır. Hem de ağır kefeyi tutmacasına." (Gürses, 1983)

Limon ve Leman Dergisi'nin Getirdikleri

Limon ve ardından çıkan Leman dergisi çeşitli farklılıklar göstermekle beraber, Gırgır Dergisi'nin devamı olarak sayılabilirler. "Limoncular" ustalarından öğrendiklerini daha da ileri götürmüşler, toplumsal uçları keşfetmişlerdir. Gırgır Dergisi, anlatım tekniği olarak mizaha sokaktaki adamın dilini katmıştır. Sokaktaki adamı daha kanlı canlı çizmiştir. Limon ise daha da ileri gidip, sokaktaki adamın ruh röntgenlerini çıkarmıştır.(Özdemiroğlu, 1997) "Daha

absürd ve tabu tanımayan bir anlayış ayyuka çıktı. Eski yazarların mesaj vererek, güldürürken düşündürmek gibi bir kaygıları vardır. Limon'da filizlenen anlayışa göre mizahla toplum kurtulmaz."(Üstündağ, 1997) Bu durumda; "İnsanlar bugün ne yazmamızı istiyor"u değil, "Ben bugün ne yazmak istiyorum" düşüncesi ön plana çıkmıştır.(Müjde, 1997) Her yönden daha "çıplak" bir mizahtı Limon'un yaptığı. Bir taraftan sol kimliği Gırgır'a göre daha ağır basıp eleştiriler sertleşirken, diğer taraftan "bireysel duruşlar" ve "kayıtsızlıklar" da ilginçtir daha da belirginleşiyordu. Derginin bazı yazar ve çizerleri politikayı mizahlarının merkezine getirirken, diğerleri yakınından bile geçmiyordu. Garip bir çelişkiden beslenen Limon (ardından Leman) bir taraftan mizahını modernist bir mantığın ötesinde toplumun bütün kurumlarına, yıkarcasına yöneltirken* diğer taraftan "Ne yapılırsa yapılsın, hayat değişmeyecek" diyordu. Bazı çizerler ütopyaları yüceltilirken, diğer çizerler tamamen olumsuzluyordu. Ama mizahın düzeyi her geçen gün ilerliyor, eskimeye karşı direnmenin yolları aranıyor, bazen bulunuyor, bazense tıkanılıyordu.**

* Bu bağlamda Hasan Bülent Kahraman'ın dergiyile ilgili tespitlerine yer vermek yerinde olacaktır: "Limon'un ardından mizah, artık güldüren değil acıtan bir gerçekliktir ve kurulu düzenle dizgenin değiştirilmesi istemini yükselten, o arada da modernist bir mantığın tüm katmanlarını teker teker eleştiren bir gerçekliktir. Gülmece artık yerleşik düzenle ve onun kurumlarıyla örneğin bir Akbaba dergisi çizerlerinin yaklaşımı içinde değil, yani onları olması gereken bir kurum olarak kabul edip, eleştirmekle yetinen bir anlayışla değil, onları kökten yadsıyan bir tavırla "uğraşmaktadır" (Kahraman, 1990:54)

** Mizah Dergilerindeki Tiraj tıkanıklığı ve mizahın kendini yenileyememesi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: M. Bilal Arık (1998), "Değişen Toplum ve Değişen Karikatür", İstanbul : Gazeteciler Cemiyeti Yayınları ve M. Bilal Arık (20 Nisan 1997), "Leman'in Önemi", İstanbul:Dördüncü Boyut Dergisi,

Apolitikleşme Kaçınılmaz mıydı?

Bu kısa tarihten açıkça görülmektedir ki, özellikle 80'li yıllardan günümüze, günümüz popüler mizahına kaynaklık yapan mizah dergileri gitgide politik mizahın uzağına düşmüştür. Bu apolitikleşmenin uzun bir sürecin sonunda oluştuğunu ortaya çıkarmaktadır. Mizah yazarları tarafından sık sık dile getirilen, mizahın tıkanmasının nedeni olarak gösterilen ve belli isimlerin suçlanmasını beraberinde getiren "apolitikleşme" bir boyutuyla Türk mizahının kendi içinde yaşadığı tarihsel sürecin bir sonucudur. Mizahın toplum nezdinde eski işlevini yitirdiği doğrudur, ancak mizahın apolitikleşmesi, hayatın temposuna yetişememesine bağlanmamalı ve bu durum mizahçıların yetersizliği olarak görülmemelidir. Mizahın gündelik hayatın eleştirisine yönelmesi küçümsenmemeli, aksine bunu başarıyla yapan her mizahçı takdir edilmelidir. Bu bağlamda bunun bilinçli bir tercih, hatta 70'lerin siyasi mizahına bir tepki olarak geliştiğini ve global değişimlerle de yakından ilgili olduğunu gözardı etmemek gerekir. İnsanların ak ve kara olarak ikiye ayrıldığı, zenginlerin hep kötü fakirlerin hep iyi olduğu, mizahın politikanın bir aracı olarak ele alındığı ve varsa yoksa siyasetin çizildiği bir dönem sadece mizahın gündeminden değil, yavaş yavaş hayatın gündeminden de çekilmiştir. Bunun bir devlet politikası olarak kitlelere empoze edildiğini gözden kaçırmamak gerekir; ancak, siyaset artık sıradan insana artık bir şey vaat edememekte ve her seçimde, seçime katılım oranı düşerken, "bir de bunu deneyelim" diyen ve bir önceki seçimdeki tercihlerin tersine verilen tepki oyları yeni bir iktidar yapılanmasına yol açmaktadır. Kısacası vatandaş-politika ikileminde Baudrillard'ın öne sürdüğü "yanıtsızlık stratejisi" söz konusudur.

Kitleler politikaya derin bir sessizlikle karşılık vermektedir. Baudrillard'a göre bu yanıtsızlık, bir iktidar stratejisi ürünü değil, kitlelerin iktidara karşı yürüttükleri bir tür karşı-stratejidir.(Baudrillard, 1998: 107)

Türkiye'de siyaset ile gündelik hayat arasında ciddi bir kopukluk yaşanmaktadır. Politika günümüzde, toplumun, temsil mekanizmasından çok bir rant paylaşma ve çözüm üretememe alanı haline gelmiştir. Günlük yaşamda politika, eski konumunu yitirmiştir. Sivil alternatiflerin veya siyasi "düzen"e karşı fraksiyonların da kendi içlerinde ne kadar demokratik ve katılımcı olduğu da tartışma konusudur. Globalleşmenin ve iletişimin etkisiyle eski kavramlar, yeni bir anlayışla tartışılmaya başlanmış ve yapay "sol - sağ çatışması"nın anlamsızlığı daha da belirginleşmiştir. Karşıtlıklar üzerine kurulu olan düşünsel düzlem iflas etmiştir. Yine de geçmiş alışkanlıklarının ışığında, hayatı hala daha o çatışma kültürü içerisinde algılayan kesimler vardır. Bu durumda siyasi mizah yapmanın anlamı da elbette ki mizahçılar tarafından da sorgulanmaktadır

Mizahın tarih boyunca hem muhalefet hem de uyarıcı/farkettirici bir işlevi olmuş ve bu yönüyle iktidarların hep tepkisini çekmiştir. Mizahın güdülerinden bir tanesi hınçtır, tepkidir ama sadece "yapılan haksızlıkların öcünü almak" olarak da algılanmamalıdır; aynı zamanda derin bir hoşgörü ve tebessümle hayatı yorumlama sanatıdır da mizah... Sadece olumsuzluklardan mizah yapılmaz, salt eleştiri de mizahı bir noktada tıkar, bu çok görülen ve aktörlerini yaşayan gerçekliğin dışına iten, mizaha özgü özel bir durumdur. Mesaj elbette önemlidir ama ne kadar "düşündürseniz" düşündürün, öncelikle eserinizin bir tebessüme

yol açması gerekmektedir. Bu tebessüm rengi farketmez, siyahtan pembeye dek uzanır... Ama tebessüm şarttır ve bunu gerçekleştirmek sanıldığı kadar kolay değildir. Mizah en başta akıl işidir, zeka işidir, yetenektir ve görünenin arkasındaki gösterebilme yetisidir... Politik olmak, muhalif olmak kimseyi başarılı bir mizahçı yapmaz, aslolan eserin yetkinliği ve belli bir sanatsal düzeyi tutturmasıdır. Mizahçılar, daima gününü dilini konuşmalı/konuşabilmelidirler. Yoksa kendileri komik duruma düşer ki, bir mizahçı için bundan kötü bir durum olmasa gerektir. Bu bağlamda mizah ortamı çok dinamiktir ve eskiyeni dışarı atar.

Politik mizah yapmak Türk mizah geleneğinde baskın bir muhalefet türüdür. Geçmişte ve günümüzde hemen hemen bütün mizahçılar siyasi iktidarları eleştirmişler ve bu yüzden defalarca mahkum edilmişlerdir. Fakat günümüz koşullarında "politik" mizah eski anlamını yitirmiştir; çünkü siyasetin içinde yanlış politikanın doğru alternatifleri artık tükenmiştir. Bu yüzden mizah, kitleler gibi "politikadan umudunu kesmiş" bir görünüm sergilemektedir, bu da çok doğal karşılanmalıdır. Çünkü mizah, toplumun aynası, atar damarıdır. Gündelik hayatta politika ne kadar yer alıyorsa, mizahta da o kadar temsil edilmesi kaçınılmazdır.

Son olarak politikacılar siyaset düzlemini türlü eylemleriyle "mizahı yapılamaz" hale getirmiştir ki, artık "asıl" çoğu zaman "mizahtaki temsil"inden daha komik olmuştur. Yaşanan hayat mizahın önüne geçmiş, ve yaşam absürdleştikçe, mizah kenara çekilmek zorunda kalmıştır. Herşeyin mizah ve komik olduğu bir süreçte politik mizaha artık ihtiyaç kalmamıştır.

Sonuç

Mizah bir ihtiyaca cevap verirse güçlenir. Mizahla gerçeklik arasında birebir ilişki vardır. Mizahçı gerçekle bağını koparırsa hem etkisini hem de işlevini yitirir. Her toplumsal olgu, bağlam içerisinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, mizahtaki apolitikleşme'yi hala eski alışkanlıkların etkisiyle yorumlamak, toplumsal değişimi gözden kaçırmak anlamına gelebilir. Elbette ki muhalifliktir mizahı en çok işlevsel kılan, ama muhalifliği sadece politik bazda ele almak ve bir "başöğretmen" edasıyla gerçekleri diğerlerinden daha fazla bildiğini varsayarak mizahını bu yönde temellendirmek, iktidar kavramına çok sınırlı bir açıdan bakma anlamına gelir. İktidar mücadelesi hayatın her alanında vardır; sadece hakim sınıfla bağımlı sınıf arasında değil. Bu bağlamda her mizahçının, aynı olaya benzer tepkiler vermesini beklememek gerekir. Apolitik olarak tanımlanan, politikayı mizahın malzemesi yapmama, varolan siyasi yapılanmayı desteklemek değildir her zaman, ciddiye bile almamaktır bazen.

Sonuçta, bütünleştirici söylemler yerine, her mizahçıyı kendi ürünleriyle değerlendirmek ve bu değerlendirmeyi mizahi bir estetik doğrultusunda biçimlendirmek en doğrusudur. Öncelikle "iyi" mizahla, "kötü" mizah birbirinden ayrıştırılmalıdır; politik olanla apolitik olan değil. Ne politiklik, ne de apolitiklik tek başına bir şey ifade etmez. Karşılıklı bir hoşgörü içerisinde "politik olmayan mizahı" anlama çabasıdır bu yazı sadece; övgü ya da olumlama çabası değil. Elbetteki son dönemlerin moda tabiriyle "mesaj kaygısız" mizahın onlarca, hatta yüzlerce kötü örneği dolaşmaktadır mizah ortamında, hatta bu sonuç, bir anlamda toplumu politikadan uzaklaştırmak isteyen sistemin bir zaferidir de

aynı zamanda; fakat bütün apolitik mizah ürünlerini aynı kefedede değerlendirmemek gerekir. Mizah bir takım oyunu değildir, hayata tersten bakmak, okuyucunu karşısına her gün başka bir yüzle çıkmak ve hayatla dalgasını geçmektir. Bu bağlamda, Fransız karikatürist Tim'in , "bir karikatürcünün ne çizeceğini okur tahmin edebiliyorsa, o mizahçı bitmiş demektir" (Oral, 1997) tespitini yeniden hatırlamak yerinde olacaktır. İktidar mücadelesi, sadece politikada değil, gündelik hayatın tüm hücrelerinde kendini gösterir, bu bağlamda zaman zaman projektörü kendimize çevirmemiz, "rutin" politik esprileri tekrarlamaktan daha açılımlı ve işlevsel olabilir.

Kaynakça

- ARAL, Tekin (1995). "Türk Aydını ve Mizah", Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, İstanbul:Bağlam.
- ARIK, M. Bilal (1998). Değişen Toplum ve Değişen Karikatür, İstanbul :Gazeteciler Cemiyeti
- ARIK,M. Bilal Arık (20 Nisan 1997). "Leman'ın Önemi", İstanbul:Dördüncü Boyut Dergisi,
- BAUDRILLARD, Jean (1998), Simülakr Ve Simülasyon, Çev: Oğuz Adanır, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları,
- CANTEK, Levent (1996). Türkiye'de Çizgi Roman, İstanbul:İletişim
- Ercan Akyol ile yapılan bir görüşme, İstanbul 1997
- GÜRSES, Kemal Gökhan (Şubat 1987), "80 Sonrası Karikatürde Yeni Tadlar", İstanbul: Varlık Dergisi
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (1990). Bir Sürekli Cehennem,İstanbul: Kavram Yayınları, İstanbul,

- KENTEL , Ferhat (Mart 1991). "Mizah ya da Yaşam", İstanbul : Varlık Dergisi
- KILIÇBAY, Mehmet Ali (1993). "Siyaset Bizatihi Mizahtır" İstanbul: Güldiken Dergisi
- KOZANOĞLU, Can (1991). Cılatı İmaj Devri, İstanbul:İletişim
- MAKAL, Oğuz (1995). 100 Filimde Başlangıcından Günümüze Güldürü-Komedi Filmleri. Ankara:Bilgi
- MÜJDE, Gani (Mart 1997) . "Mizah Dergileri Yerini Televizyonlara Kaptırıyor", İstanbul: Hürriyet Gösteri Dergisi,
- ORAL, Tan (1974). "Türk Karikatürünün Yüz yıllık Tarihine Kısa Bir Bakış", İstanbul: Yansıma Dergisi, Sayı:33-34-35,
- ÖNGÖREN, Ferit (1983). Türk Mizah ve Karikatürü, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul:İletişim
- ÖZDEMİROĞLUÖzdemiroğlu, Vedat (Mart 1997) "Sokağın Nabzının Birebir Verebilmek Gerekıyor", İstanbul: Hürriyet Gösteri Dergisi,
- Tan Oral ile yapılan bir görüşme, İstanbul 1997
- ÜSTÜNDAĞ, Metin (Mart 1997). "Mizah Terbiyeli Olmaz Bozguncudur", İstanbul: Hürriyet Gösteri Dergisi,